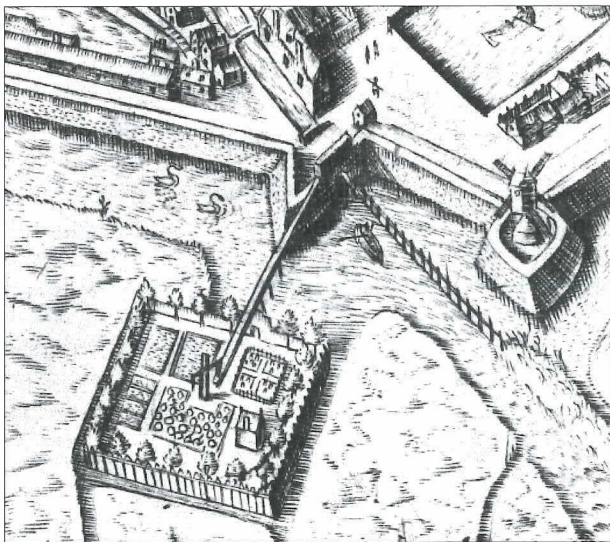

Toen en Nu; de Hoogesteeg en omgeving

Aan de randen van het centrum van Medemblik is in de loop der tijd veel veranderd. Denk bijvoorbeeld aan: de Oude Haven, Ridderstraat, Westereiland en de Pekelharinghaven. Maar ook de Hoogesteeg en de hoek Westersingel/Geldelozepad mag in dit rijtje niet ontbreken. En wie weet nog hoe je indertijd alleen via een houten brug op de Oostersingel kon komen? In deze Toen en Nu gaan we weer een stuk terug in de tijd en gaan we aan de hand van foto's na hoe bepaalde plekken er destijds uitzagen en nu uitzien.

Twee verdwenen bruggen die eeuwenlang dienst hebben gedaan

We gaan deze keer aan het begin van onze bijdrage wat verder terug in de tijd. De aandacht gaat daarbij uit naar de zuidzijde van Medemblik. Op oude kaarten is te zien dat er reeds aan het einde van de 16^e eeuw een brugverbinding bestond tussen de omwalling en de lager gelegen polder. Deze brug was gesitueerd ter hoogte van wat later de zuidoostzijde van de Westerhaven is geworden. Zie uitsnede van de kaart van Paulus Utenwael uit 1599 in afbeelding 1a. De aanleg van de Westerhaven in 1631/1632 maakte het overigens noodzakelijk dat de brugverbinding verder zuidwaarts zou worden opgeschoven.

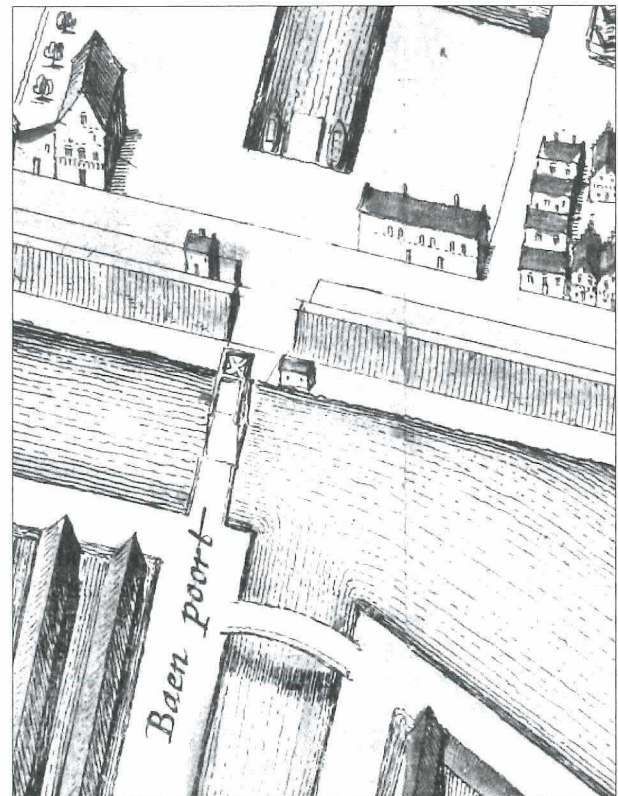

Afb. 1a: De eerste brug die de stad aan de zuidzijde ontsloot op de kaart van Paulus Utenwael (1599).

Na de realisatie van de Westerhaven krijgt de situatie aan de zuidzijde van de stad een andere inrichting. De omwalling moest worden opgeschoven om plaats te maken voor haven en scheepshellingen. We zien op afbeelding 1b in het bovenste gedeelte nog net de hier gemaakte 'inkassing' ten behoeve van de scheepsbouw.

De vaste smalle brug uit de 16^e eeuw is getransformeerd in een oeververbinding waarin een beweegbaar deel is aangebracht. De oude smalle toegang tot de stad is hier opgewaarderd tot een heuse poort; de Baanpoort. Verder is duidelijk te zien dat er van het begin van de 17^e eeuw sprake is van een brugverbinding over de Vlietstroom (tussen Geldelozepad en de kop van de Oostersingel).

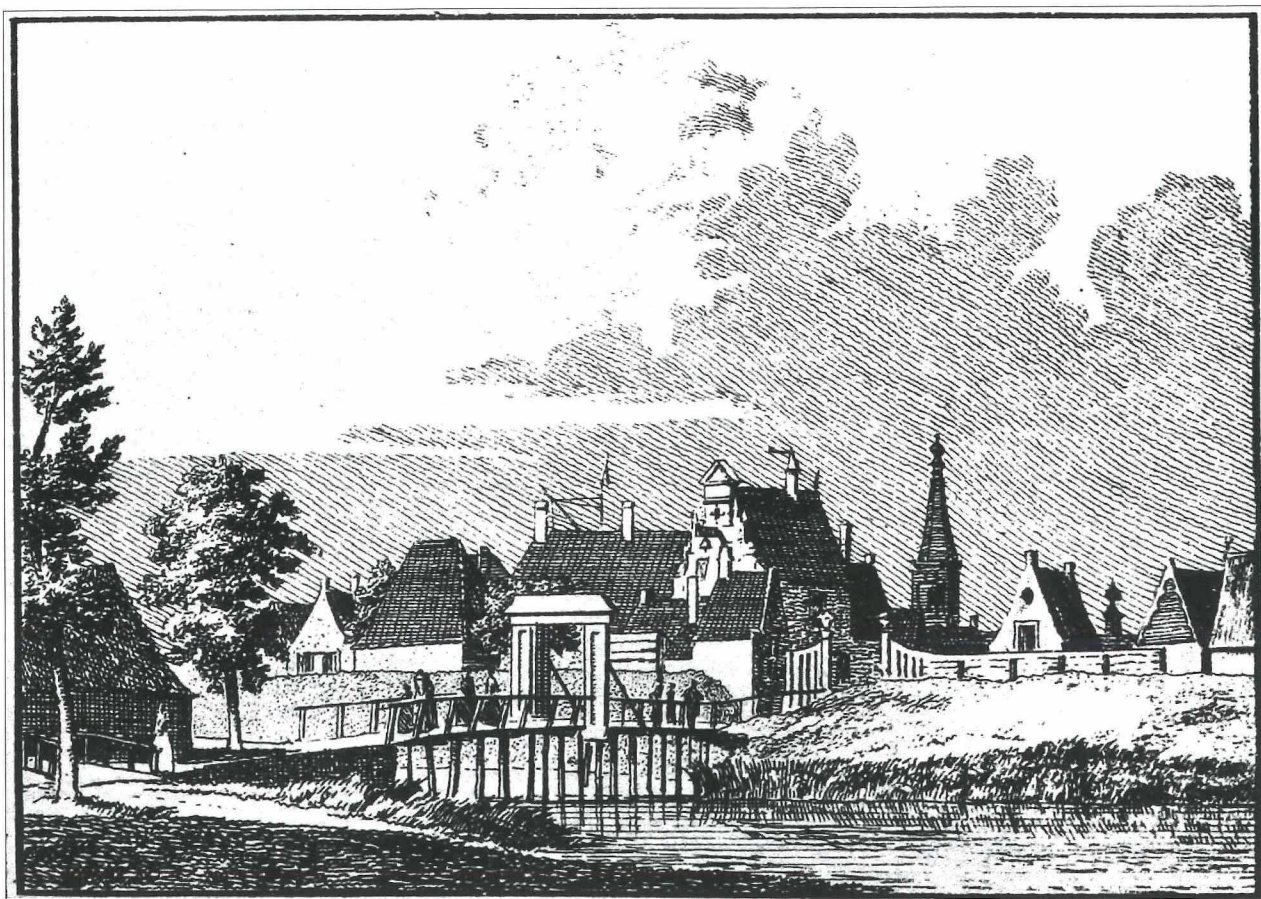
De naam van de Baanpoort is ontleend aan de parallel aan het Geldelozepad gevestigde lijnbanen. Deze tak van nijverheid voorzag de scheepsbouw van touw ten behoeve van de zeiltoerusting. De Baanpoort zou omstreeks 1640 gebouwd zijn in opdracht van de Vroedschap. Het besluit daartoe zou reeds in 1632 genomen zijn.¹

Afb. 1b: De zuidelijke entree van de stad via de Baanpoort en de (klap)brug over de Vlietstroom alsmede de brug naar wat later de Oostersingel is gaan heten op de kaart van Joan Blaeu (1649).

Hoewel we de bruggen uit de 16^e en 17^e eeuw alleen via een niet al te scherp bovenaanzicht kunnen bekijken, wordt het beeld van de Baanpoort in de 1^e helft van de 18^e eeuw wat duidelijker. Dit beeld wordt gevormd door een tekening van Cornelis Pronk en Hendrik Spilman uit 1726. Zie hun tekening van de Baanpoort op afbeelding 1c.

Afb. 1c: De Baanpoort op een tekening van Cornelis Pronk en Hendrik Spilman (1726).

De Baanpoort heeft een verandering ondergaan; we zien, kijkend vanuit het zuidoosten, dat het beweegbare deel in de brug is verwijderd. De afsluitbare toegang tot de stad is waarschijnlijk om die reden een stukje noordwaarts verplaatst.

Het hekwerk kunnen we goed onderscheiden. Verder is de bebouwing op het Westereiland en de toren van de Bonifaciuskerk mooi afgebeeld. Pronk stond erom bekend dat zijn afbeeldingen een betrouwbaar beeld gaven van de werkelijke situatie.

Afb. 2a: De Bane- of 'Ballenbrug' omstreeks 1890.

Zie bijvoorbeeld het topje van het gemeentehuis dat tussen twee huisjes midden rechts op de tekening zichtbaar is. Leuk detail op de linkerzijde van de tekening van Pronk is dat de brug naar de Oostersingel er ook op te zien is.

Overdracht beheer bruggen en eigendom Westergracht

Aan het begin van de jaren tachtig van de 19^e eeuw vinden er gesprekken plaats tussen de gemeente en de Vier Noorder Koggen over het beheer van enkele bruggen. Doel was het beheer van die bruggen aan het waterschap over te dragen. Tijdens de gesprekken wordt door de Vier Noorder Koggen aan de overdracht van het beheer wel de voorwaarden verbonden dat de gemeente het eigendom van de Westergracht aan het schap overdraagt en geen vernauwingen van de betrokken watergangen toestaat.

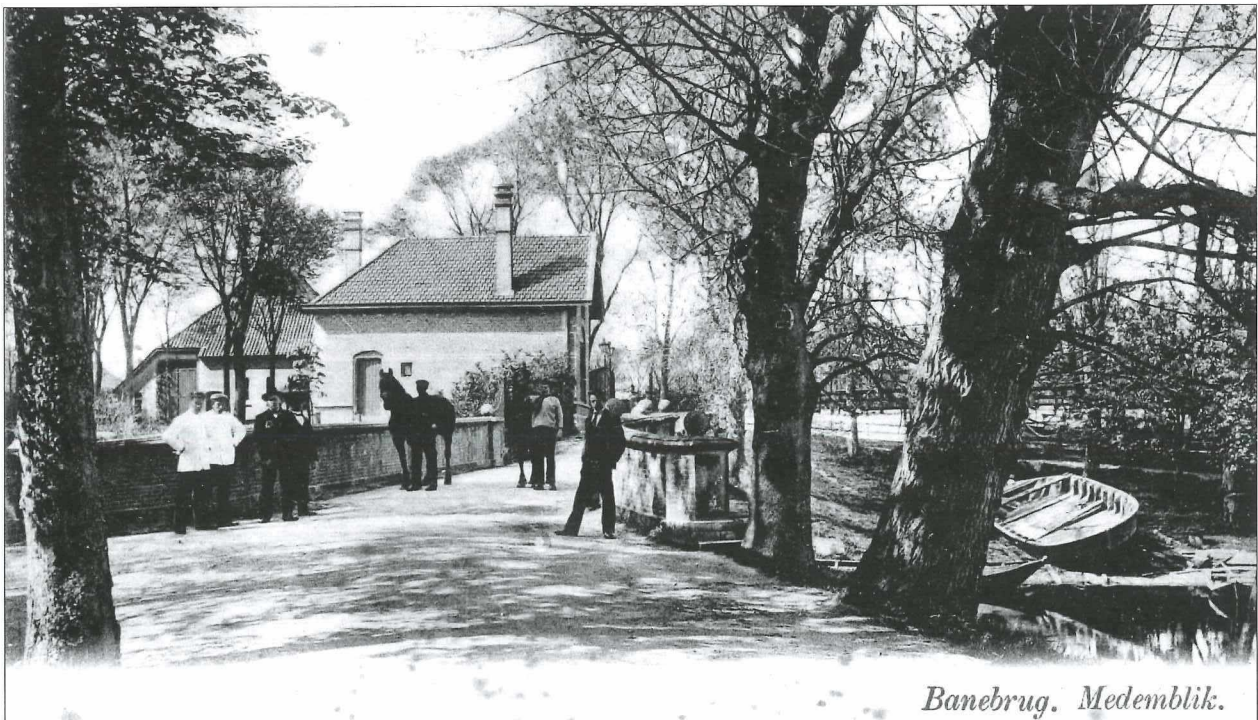
De betrokken bruggen waren: Oudejansbrug, Keernderbrug en de Banebrug. Op 22 november 1882 bekrachtigd het College van Hoofdingelanden van de Vier Noorder Koggen de met de gemeente overeengekomen afspraken inzake beheer en eigendom.²

Weer kijkend vanuit het zuidoosten zien we dat de eertijds uit hout opgetrokken Baanpoort is vervangen door een kloeke uit baksteen bestaande boogbrug met twee afvoerkokers. De brug dankt zijn (bij)naam aan op de robuuste gemetselde reling aangebrachte betonnen 'ballen'.

Dijkgraaf en Heemraden van de Vier Noorder Koggen namen op 10 mei 1883 het besluit om hier een brug te (laten) bouwen. Na een openbare aanbesteding kwam Medemblicker aannemer Joan Gijzelaar met een bedrag van f 7.397,- als laagste inschrijver uit de bus. Onder borgstelling van zijn vader Mattheus en broer Christiaan werd het werk aan hem gegund.⁴

Aangenomen mag worden dat de brug begin 1884 opgeleverd is. De gebouwen in de achtergrond behoren bij het Rijkskrankzinnigengesticht dat sinds 1884 gevestigd was in de opstallen van het Marine-Instituut.

Afbeelding 2b geeft vanaf het Geldelozepad een blik op de Ballenbrug. De dienstwoning of het dienstgebouw vlak achter de brug is aan het eind van de 19e eeuw gesloopt.

Afb. 2b: De Bane- of 'Ballenbrug' omstreeks 1890.

Dat er ter plaatse van de Baanpoort een nieuwe oeververbinding over de Baenesingel/Westergracht moest komen zat kennelijk al in de planning, want op 26 april 1883 wordt door de Vier Noorder Koggen reeds een aanbesteding voor het vernieuwen van de Banebrug gepubliceerd.³

Hiervoor in de plaats is iets meer naar links een dienstwoning van het Provinciaal Ziekenhuis (PZH) gebouwd waarin de familie Dekkers in de jaren zestig van de vorige eeuw heeft gewoond. Over de schuiten rechts van de brug straks meer.

Afb.2c: Gezicht vanaf het begin van de Oostersingel op de plek waar eerst poort en bakstenenbrug waren gesitueerd met de voormalige PZH-dienstwoning op de achtergrond (2021).

Wat een veranderingen! Baanpoort en Ballenbrug zijn verleden tijd. De weg (over de Ballenbrug) richting stad is omgelegd via de in 1964 gebouwde betonbrug. Alleen de Bonifaciustoren en het water van de Vlietstroom zijn door de eeuwen vanaf deze plek blijvende elementen in het stadsbeeld.

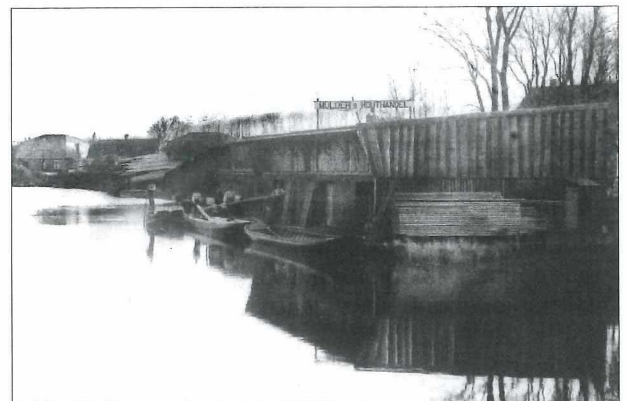
De Oostersingel

Afb.3a: De Vlietstroom plus brug van en naar de Oostersingel (ca. 1900).

We kijken vanaf de schuitenhelling van Maarten Winnubst (Later Loos) naar het zuiden. Rechts op de foto nog een klein detail van café 'De Tijd'. Aan de oostzijde van het Geldelozepad zien we kleine, aan de Vlietstroom gelegen, tuinderswoningen. Het geheel heeft een wat sombere en armoedige uitstraling.

Maar dat komt wellicht door de kale bomen en het bewolkte weer. De brug over de Vlietstroom, zoals te zien is op de tekening van Pronk, lijkt wat in zuidelijke richting te zijn opgeschoven.

Afb.3b: De houthandel van Mulder aan het begin van de Oostersingel (ca. 1950).

We kijken vanaf de Ballenbrug richting het zuidoosten en zien aan het begin van de Oostersingel de aan de Oostergracht gelegen loodsen van Mulders Houthandel. De mannen op de foto hebben het in- of uitladen van houten planken even onderbroken voor het fotomoment.

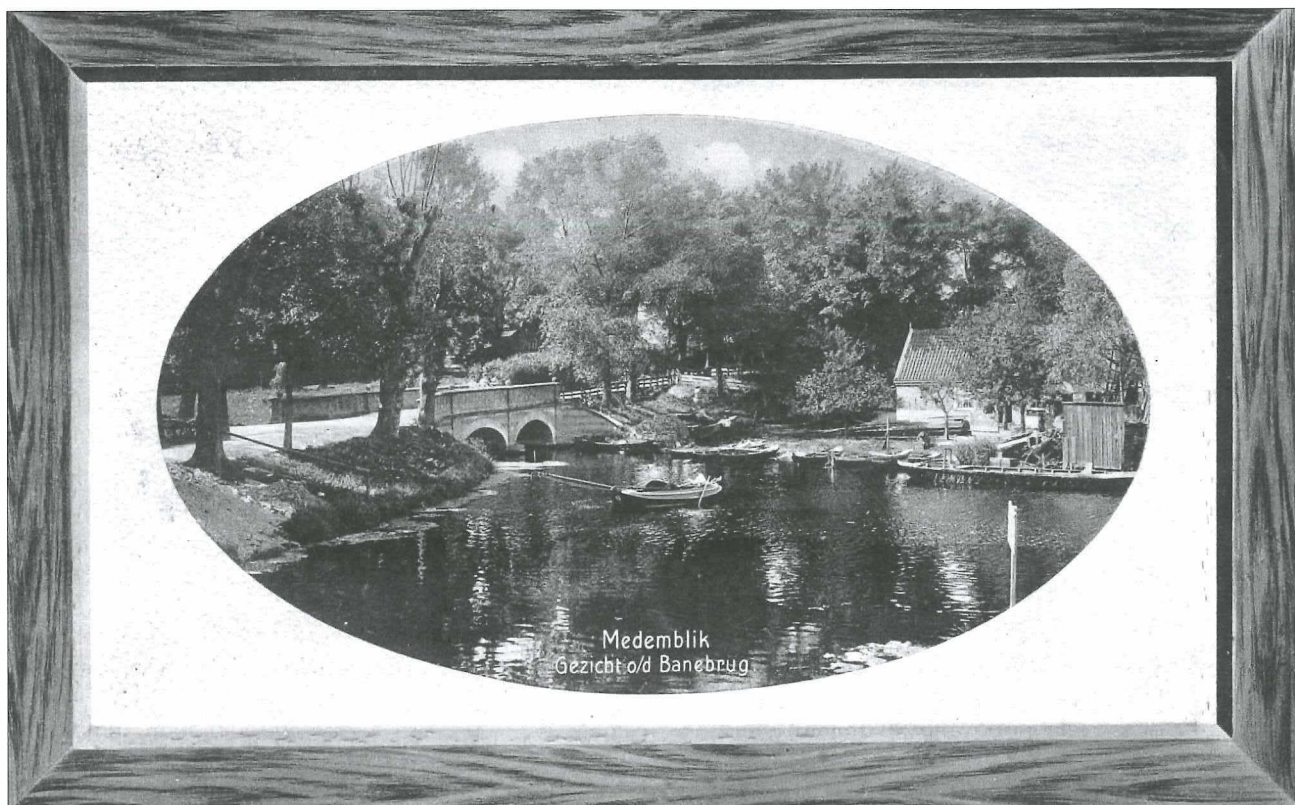
Afb.3c: Zicht op de Oostergracht en Parksingel anno 2021.

De fysieke omgeving, zo zien we op afbeelding 3c, heeft door de jaren heen een ingrijpende verandering ondergaan. De oude brug over de Vlietstroom is weg en de gebouwen van Mulders Houthandel zijn verdwenen. Ook de opstallen van de boerderij van Pronk zijn hier niet meer aanwezig. Een nieuwe strakke betonnen brug naar de Oostersingel (zie afbeelding 2c) heeft de ontsluiting ingrijpend verbeterd.

De schuitenhelling

Vervoer over water was destijds in een slecht ontsloten poldergebied rondom Medemblik van groot belang. Daar hoorde varend materieel bij dat ook onderhouden diende te worden.

Zeil en kloet waren toen de voornaamste hulpmiddelen. De motor zou pas later in zwang komen. Jan Winnubst mocht van het stadsbestuur in 1886 op basis van erfpacht een schuitenhelling aan de Hoogesteeg exploiteren.⁵

Afb.4a: De schuitenhelling aan de oostzijde van de Hoogesteeg (ca. 1910).

In 1906 ging deze erfpacht over op zoon Maarten, die het bedrijf na het overlijden van Jan voortzette.⁶ Een andere schuithelling werd door Op 't Land aan de Turfhoek uitgebraat.

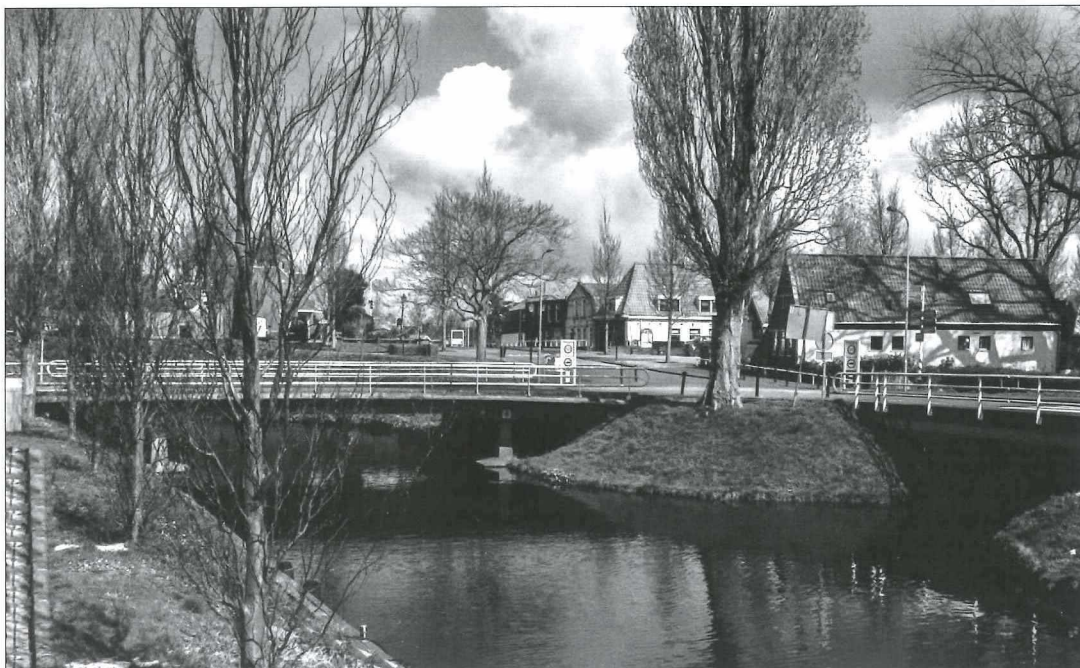
Op afbeelding 4c kijken we vanaf het Geldelozepad naar de Hoogesteeg. De opstallen van de firma Loos zijn verdwenen en ook het gecombineerde woon-/winkelpand van Tiny Bot zien we niet meer terug.

Afb. 4b: Een blik op het bedrijf inclusief schuithelling van de firma A. Loos (1964).

Inmiddels zijn we 65 jaar later (zie afbeelding 4b) en is de eenvoudige uitrusting van Maarten Winubst door Petrus Loos overgenomen en uitgebouwd. Petrus Loos had een divers bedrijf: taxi, garage, benzineverkoop en schuithelling. Het bedrijf is in de jaren vijftig door zoon Arie voortgezet en is vanwege de reconstructie van Hoogesteeg begin jaren zestig verdwenen.

Het langwerpige uit ca. 1885 stammende woonhuis rechts op de foto (destijds bewoond door twee families Bot) kon echter behouden blijven bij alle gepleegde ingrepen. Het voorste deel van het woonhuis is overigens nog een tijdje eigendom van de gemeente geweest.⁷

Afb. 4c: Het 'knooppunt' Westersingel-Hoogesteeg-Oostersingel in 2021.

Verder zijn de twee oude bruggen niet alleen vervangen, ze zijn ook verplaatst. De nieuwe Ballen- of Banebrug is een kwartslag naar het oosten gedraaid en de nieuwe betonnen brug naar de Oostersingel is negentig graden noordwaarts gedraaid.

Het stadsbeeld zal hier, met de reconstructieplannen in het verschiep, nooit meer zijn zoals het was!

Sloop en nieuwbouw

In het voorjaar van 1965 namen de werkzaamheden een aanvang.

Afb. 5a: De Westersingel, Hoogesteeg (incl. Ballenbrug), Geldeloze pad en de brug naar de Oostersingel vanuit de lucht (ca. 1950).

De wegreconstructie

Met het toenemende wegverkeer in de jaren vijftig en zestig werden enkele verkeerskundige knelpunten rondom Medemblik steeds duidelijker. Het zogeheten Randwegproject voorzag daarom mede in verbetering van de verkeerskundige ontsluiting van de stad aan de noord- (Oude Haven) en zuidzijde (Westersingel/Hoogesteeg). De knelpunten rondom Westersingel/Geldeloze pad/Hoogesteeg en Oostersingel zijn vanuit de lucht goed zichtbaar (zie afbeelding 5a). Een smalle Westersingel, een bochtige Hoogesteeg en een smalle houten brug richting Oostersingel.

We zien op afbeelding 5a de reeds hiervoor besproken onderdelen: Ballenbrug, brug van en naar de Oostersingel, Mulders Houthandel en het bedrijf van Arie Loos. Linksboven op de foto is het gecombineerde woon- en winkelpand van de familie Bot zichtbaar.

Links op de foto is de sloop van de Ballenbrug nog net zichtbaar. De opstallen van de firma Loos zijn verdwenen en het terrein is reeds met zand opgehoogd. De betonnen draagconstructie van de nieuwe Banebrug is reeds gestort.

Afb. 5b: Brug- en wegreconstructie in uitvoering (1965).

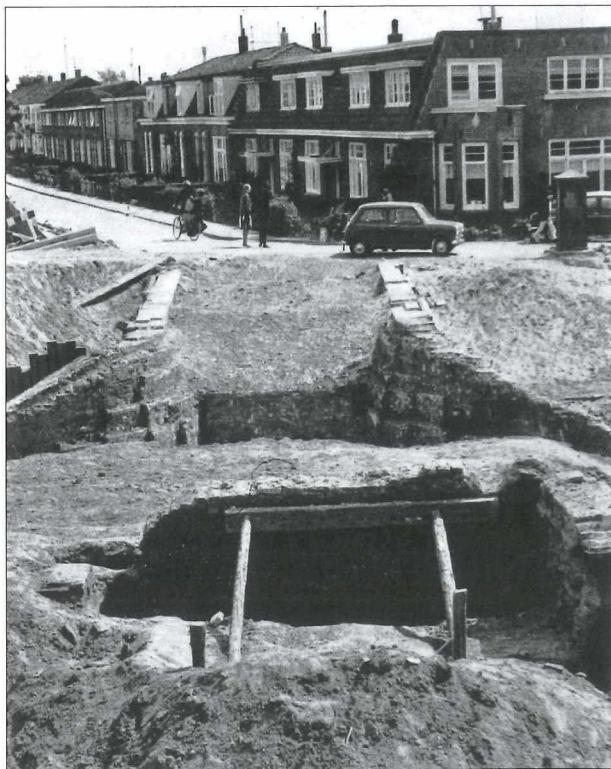
De oude ingang van het Emmapark is ook bouwterrein geworden en moet uiteindelijk ruimte bieden aan de doorgaande weg richting Oostersingel.

De oude entree van het Emmapark is slechts een vage herinnering en dat geldt ook voor het toen opvallende woon-/winkelpand van Tiny Bot.

Afb.5c: De afgeronde reconstructie van een voormalig verkeerskundig knelpunt (2021).

Wat eens een bouwput was (zie afbeelding 5b) is nu voor een ieder een gewoon aandoend stratenpatroon.

Afb.5d: De sloop van de Ballenbrug in de zomer van 1965 met op de voorgrond een archeologische opgravingspunt.

De gevelwand aan de oostzijde van de Hoogesteeg is echter weinig veranderd. Het huis naast de parkingang heeft wel een nieuwe voorgevel gekregen. Het pand met de gebroken kap, waar indertijd Joop Vermeer met zijn gezin woonde, is daarentegen onveranderd gebleven. Op zowel afbeelding 5b als 5c zien we in de verte het monumentale huis 'Eilandstaete' op 't Vooreiland.

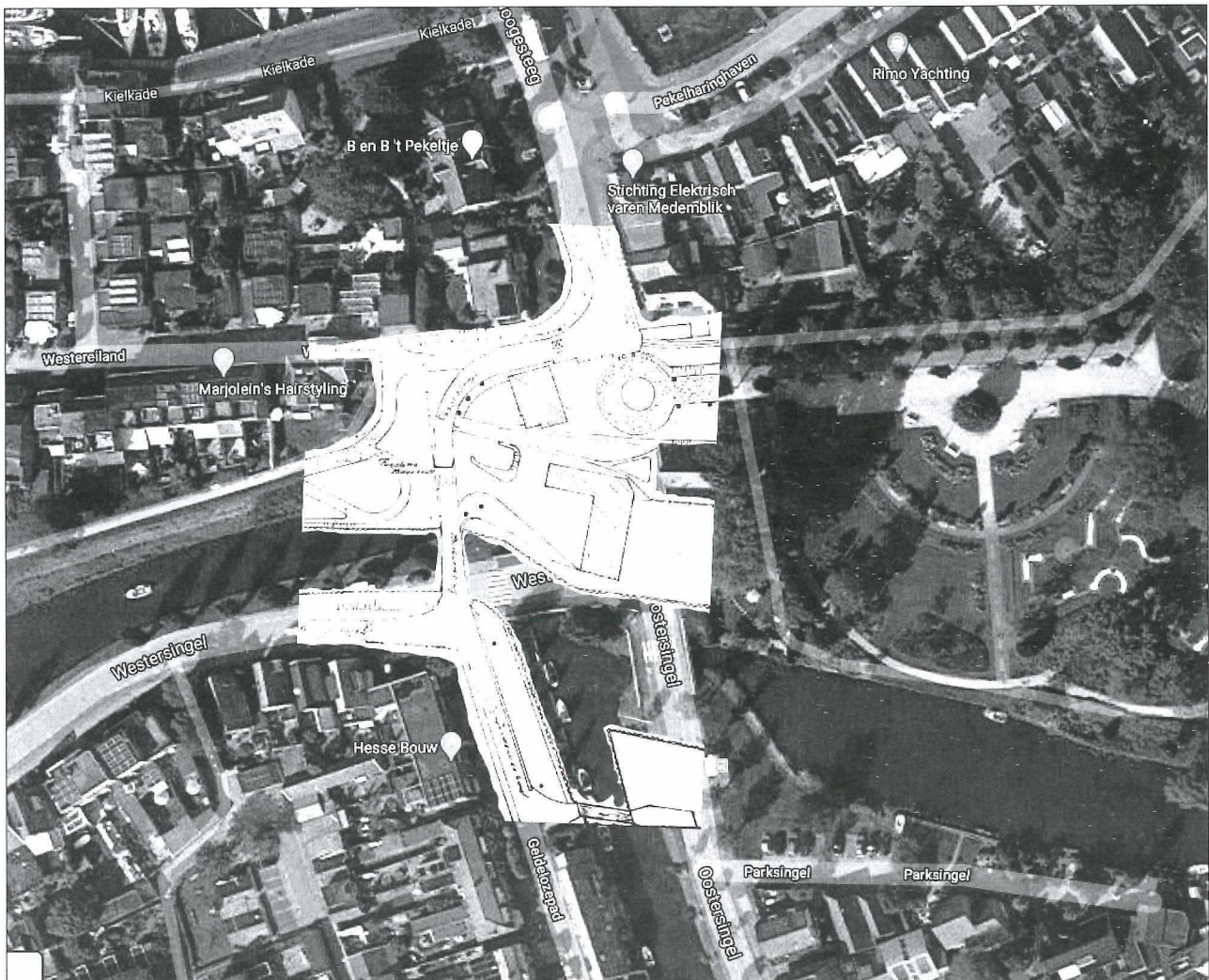
Op afbeelding 5b is de sloop van de Ballenbrug al een beetje zichtbaar. Die sloop (zie afbeelding 5d) ging in het voorjaar van 1965 door totdat de aannemer bij graafwerkzaamheden aan de Hoogesteegzijde van de brug op oud metselwerk stuitte. Nader archeologisch onderzoek wees uit dat het hier om de fundamenteën van de oude Baanpoort ging. Ook werden de grenen heipalen aangetroffen die onderdeel vormden van de fundatie van de poort.

Slot

Met behulp van de geconstrueerde afbeelding 5e kunnen we een beeld krijgen hoe de nieuwe ruimtelijke omgeving van de Hoogesteeg en omgeving zich laat spiegelen aan de oude verdwenen gebouwen en structuren.

Hier heeft de mens met sloop- en nieuwbouw ingrijpende veranderingen tot stand gebracht. Huizen en bedrijfsopstallen verdwenen en creëerden nieuwe ruimten, oude bruggen werden nieuwe bruggen, smalle en bochtige wegen werden brede en rechte straten.

Afb.5e: De oude ruimtelijke situatie geprojecteerd op de huidige omgeving anno 2021.

Ingrijpende, en achteraf bezien noodzakelijke, veranderingen op een klein stukje Medemblik. De conclusie kan niet anders zijn dat het stadsbeeld hier ingrijpend veranderd is!

Arnold de Greeuw en Ad Kamma,
Medemblik/Hoogkarspel, juli 2021

Geraadpleegde bronnen

WFA - Westfries Archief, Hoorn:
GBM - Gemeentebestuur van Medemblik 1813-1932.
VNK - Ambacht van Westfriesland genaamd De Vier Noorder Koggen, college van hoofdingelanden van West-Friesland (Vier Noorder Koggen) en de NV Lokaal Spoorweg Maatschappij 'Hollands Noorderkwartier', 1296-1973.

<http://genea.pedete.net/twisk/376.htm>
<https://www.delpher.nl/nl/kranten>

Herkomst afbeeldingen:
Rijksmuseum, Amsterdam: 1a.
Zuiderzeecollectie Zuiderzeemuseum, Enkhuizen: 1b.

Arnold de Greeuw, Medemblik: 1c, 2c, 3b, 3c, 4c, 5d en 5e*.
Tedi van Doorn, Medemblik: 2b.
OKV "Medenblik", Medemblik: 2a, 3a, 4a, 4b en 5b.
Fam. Bos, Hoorn: 5c.
W. Loos, Medemblik: 5a.
Google Earth: 5e*.

- 1 Informatie rondom de Baanpoort is ontleed aan: G.P. Nes, 'De fundaties van de Baanpoort' (1965). Een deel van dit ongepubliceerde onderzoeksrapport is door Christiaan Schrickx van de Westfries Archiefdienst ten behoeve van deze bijdrage ter beschikking gesteld.
- 2 WFA, VNK 1558/2397.
- 3 Het nieuws van de dag; kleine courant via delpher.nl
- 4 WFA, VNK 1558/42.
- 5 WFA, GBM 0176/1082
- 6 WFA, GBM 0176/783
- 7 Met dank aan Piet Bot en Tiny Bot-Moerkens alsmede Anny Draaisma-Pronk voor de verkregen informatie over dit woonhuis.